

EMLÉKEZÉSEIM (V.)

TÓTH BUBORA ISTVÁN

Hazafelé, menet közben különféle érzelmek kavargtak bennem. Azt éreztem, valami nincs rendben; hogy nincs béke, azért szomorú és bánatos minden. De azt is éreztem, hogy engem többé nem visz élve senki olyan helyre ebben a háborúban, ahol a halál úgy csapkod a kaszájával, mint ott, ahonnan most jöttem.

Volt egy olyan középkorú bajszi kutyánk. Megismerhetett, mert amikor beléptem az udvarunkba, nem ugatott meg, csak nézett rám. A komiszruha miatt nem volt biztos a dologban. De amikor a nevén szólítottam, Bajszi!, akkor fölismert, és odaszaladt hozzám, fölugrott rám, nem ugatott, csak szűkölt, nyüszített, százszor körülszaladgált, megszagolgatta a talijánföld szagú ruhát rajtam. Alig tudtam tőle lépni, állandóan előttem volt. Olyan megható volt, amit soha nem felejték el.

A kutya nyüszítését meghallva, kijött anyám is. Nagyon meglepődött, amikor meglátott. Elébe szaladt, ölelt, csókolt, és azt hajtogatta: Jaj, fiam, fiam, aranyos fiam, megvagy! Élsz! Csak hogy megjöttél! Ne is menj vissza többé. Aki él, az mindenki itthon lóg. Nem akar senki meghalni, azért, hogy a fölmentettek itthon lebzselhessenek, a szegények meg pusztuljanak el. Nem tudom, szegény apáddal mi van. Két hete kaptam tőle levelet. Akkor tudtam meg, hogy apámék is közel hozzánk, szintén az olasz fronton voltak. Apám egy gépfegyveres osztagnál, málhásló-vezető volt. Ő csak a háború végén került haza.

Anyám mindent gyorsan tudomásomra adott az itthoni helyzetről. Amikor egy kissé megnyugodott, azonnal leszedett rólam minden ruhát. Rögtön befűtött a kemencébe, a ruháimat addig is kitette a szomszéd ház mögé a hűvösre, nehogy szétmásszanak a tetűk. Vízet melegített, hogy megmosakodhassak a teknőben. Befűtés után, hogy meg ne égjen az angyalbőr, lehűtötte a kemen-

cét, és mindent berakott. Másnap kiszedte, és alaposan átvizsgálva megállapította, hogy nem volt már élő tetű. Hét hónappal előbb voltunk fertőtlenítőben, még Volhíniában.

Mire megtisztálkodtam, már estefelé járt az idő. A közelebbi szomszédasszonyok is megtudták az érkezésemet, és sorba mind meglátogattak. Bár el voltam kábulva az utazástól — mert én vonatban nem bírtam aludni, és most sem aludtam két éjjel egy percet sem —, nem tudtam elaludni a nagy idegfeszültségtől, csak másnap délután, amikor már megpihentem valamennyire.

Mielőtt folytatnám a leírást, előbb visszatérek a fronton látottakra. Az a frontszakasz, ahova először fölmentünk az első vonalba, egy nagyon fontos, kulcsfontosságú rész volt. Úgy az olaszok, mint a mi haduraink nagy erőket vetettek ott harcba. Az a hegy, amit már említettem, a Monte Grappa, a környékből való kiemelkedése által nagy előnyt biztosított az olaszoknak, mert róla az egész környék könnyen áttekinthető volt. Az olasz hadsereg fő erőssége a tüzésége volt. A gyalogságuk nem volt harcos szellemű. Ha komolyabb veszélybe kerültek, hamar kereket oldottak. A Grappára nagy tüzéségi erőt állítottak. Hogy honnan győzték, de rengeteg muníciót kilőttek az ágyúik.

1917 késő őszen nagyszabású hadműveletbe kezdtek a központi hatalmak, hogy elfoglalhassák a Monte Grappát. De mivel a hegyvidék szélén van, az olaszok is tudták, ha elveszítik, leszorulnak a síkságra, és ott nagyon kedvezőtlen helyzetbe kerülnek. Mindenképpen meg kellett védeniük. Szörnyű emberpusztítás ment ott végbe heteken köröszül. Mindkét fél erőltette a dolgot. A mi csapataink előbbre jutottak, de a Grappát elfoglalni nem bírták. Rájuk jött a tél, és úgy két kilométernyire a legalább pár száz méterrel magasabb Grappától nyugatra, a 2200 méter magas Monte Asalonén állapodott meg a front. Amint hallottuk azoktól, akiket mi váltottunk le, a mi hadseregünkből öt divízió ment tönkre a harcokban, aránylag elég rövid szakaszon. Egy divízió (hadosztály) húszezer ember.

Még fönt voltunk először, mikor elolvadt a hó. Akkor kezdték a szanitécek összeszedni és elásni a halottakat, mert addig nem lehetett látni, micsoda szörnyőség volt a hó alatt. Nem volt egy négyzetméternyi terület, ahová nem csapott le gránát. Emberi hullát egészen nem sokat találtak. De mindenfelé darabokra tépve, szétszaggatva emberi részek. A szerelvény darabokban, minden a fölszaggatott földdel összekeveredve. Nem talált a szem egy

kis területet, ahol nem borzalmat kellett látnia. Tavaszodott, az idő kezdett fölmelegedni, és mindjobban érezhető lett a bűz is, ami a bomlásnak induló emberi maradványokból áradt. Meg kell még valamit említenem, a frontbiztosítást. Támadások idejére politikailag megbízható alakokat válogattak össze, akik közvetlenül a harcban lévő egységek mögött cirkáltak, és mindenkit igazoltattak, akik hátra akartak menni. Így akadályozták meg a harcolók szétszökődését. Tábori csendőrök voltak, és rögtönítélő joguk volt.

Megettük, amit kaptunk, de nem volt étvágyunk. Vérhastól lézengő gebék voltunk. Védjük szeretett királyunkat és kedves hazánkat. Nem ért az életünk egy pofa bagót. Úgy lesóványodtam, hogy beillettem volna egy zöldséges kertbe madárijesztőnek. De itthon, anyám kosztján, hamarosan rendbe jöttem, és kezdtem pendülni, mint a csicsó malaca a záptojástól. Akkor olvastam egy újságban, hogy a zöld vöröshagyma jó gyomorerősítő és vérszaporító. Akkortól kezdve rászoktam, és azóta is mindig fogyasztom a hagymát.

Az Estben és Kis Újságban olvastam a szabadságom alatt, miként zajlott le a piavei csata. Annak nevezték azt az ütközetet, amelyben én is ott voltam. A mi frontszakaszunktól északkeletre, a Piave folyó mellékén és a Pó folyó völgyében rizst termeltek az olaszok, és ezeknek a folyóknak a vizével árasztották el a rizst, virágzása idején. A Piave folyó nem volt bő vizű. Át lehetett lábalni a medrén. Ezen akartak a mieink átkelni. Amikor megindultak, az olasz tűzéréség irtózatossá tüzet zúdított a folyó déli oldalára, és lehetetlen volt az átkelés. A folyó medrében apró kis szigetek közt folydogált a víz az Adriai-tenger felé. A fürgeteges ágyútűz miatt a mieink a folyó medrében megálltak, s az apró szigeteken beásták magukat. Az olaszok erre vártak. A tengerparti zsilipeket elzárták, és amint szaporodott a víz, szörnyű zárótűz alá vették a folyót. Élve se előre, se hátra. Közben a víz mindent elöntött. Rengeteg ember pusztult el a folyóban. Erre írták a lapok: Két hét alatt kétszázezer ember veszett el a piavei csatában. Ez a két lap erősen békepárti hangnemben írt már akkor, és azt is leközölték, hogy Zita királyné, aki az olasz királynak, Emánuelnek a testvére volt, abbéli bosszújából, hogy a férjét, V. Károly osztrák császárt és magyar királyt Gombaszögi Frida színésznővel mézlopáson érte, kiszolgáltatta az olaszoknak a támadási tervet. *Az Est* közölte egyik számában: Az osztrák—magyar hadseregből kétszázezer ember lóg, és hatszázezer a lógóso-

kat keresi. Valóban, aki életben volt, de inkább csak a fiatalabb korosztályokból, az majdnem mind szökevény volt. Az idősebb korosztályokból akik még békében voltak katonák, alig volt lógós. Szigorúbb fegyelem alatt nevelték őket békében, és féltek a következményektől. A szökevényeket a csendőrség mellé beosztott alakulatok állandóan keresték. Vonatokon, mindenhol, ahol férfit találtak, igazoltatták. Nyár volt, a kukorica már akkora volt, hogy el lehetett benne bújni. A zöld káderben tartózkodtak a lógósok. Oda nem ment senki igazoltatni őket.

Két katonatársam, egyik Újvidéken, a másik Aradon lakott, megírták haza, hogy énvelem küldjenek nekik csomagot. Szegény asszonyok hoztak is két jó nagy csomagot, amit elvállaltam. Ha nem lett volna a két csomag, nem mentem volna vissza, de nem volt szívem visszautasítani, mert tudtam, milyen sóvárogva várják a hazait. Egyidősek voltunk, együtt szenvedtünk. Sajnáltam őket. Nem tudom, élnek-e vagy nem, de még ma is, ha eszembe jut, meg vagyok magammal elégedve. Az aradi Szabó Imre, az újvidéki Ravasz József volt.

A magam részére nem sokat vittem, és amikor elfogyott, egy vasárnap este vonatra ültem, és megindultam Bécsen, Budapesten keresztül hazafelé. Az utazásom elég viszontagságos volt, mert az igazoltatás állandó volt az egész monarchiában. Nekem semmiféle papírom nem volt. Soknak volt hamis igazolványa, és sokat le is lepleztek. De föl, a vonat tetejére nem mentek az igazoltatók. Attól féltek, hogy leesnek. Annyian hevertünk fönt, ahányan fölfértünk. A megállóknál le, azután ismét fölmentünk. Mikor hazaértem, augusztus 15-én délután három óraker, kétnapi utazás után, olyan piszkos, kormos voltam a vonatfüsttől, mintha szénbányából szabadultam volna.

Szegény anyám ismét megörült, hogy háromheti távollét után újra hazajöttem. De most már nyugtalanabb volt, mert gyakran lehetett hallani, hogy valakit elfogtak. Dacára annak, hogy ilyesmit hallottunk, mégsem voltam eléggé elővigyázatos. Természetesen tartottam, hogy most már itthon voltam, és nem bujkáltam. Szeptember elején egyik nagynénémnek, akinek a férje szintén odavolt a háborúban, egyik közeli földjén szedtük öregapámmal a kukoricát. Minden este hazamentem, és otthon is aludtam. Minden korban voltak a nép közt besúgók, akik vagy bosszúból vagy valami mézes madzagért voltak azok. Most meg még sok hadiözvegy is besúgó lett, elkeseredésében, hogy ha az ő férjének meg

kellott hálnia, ne maradjon más se meg. Engem is ilyen besúgás után fogtak el. A pontos napra nem emlékszem, úgy szeptember derekán volt, amikor egy éjszaka a tábori csendőrök ébresztettek föl. Átmásztak a kerítésfalon, és engem kint találtak meg a régen istállóknak használt épületben, ami most kimeszelve az én hálószobám volt. Azután is abban aludtam, télen-nyáron. Apámnak jó nagy subája volt, azzal takaróztam, és még az ajtót sem csuktam be sohasem. A subától jobb és biztosabb takaródzó nincs. Akármilyen hideg tél volt, sose fáztam alatta.

Hárman voltak. Egy csendőr meg hozzájuk beosztott két katonára. A fejem fölött a falon lógó lámpát is meggyújtották, ami zsírmécs volt, és fölkeltek. Nem mondhatom, hogy gorombák lettek volna. Az igazolványt kérték, ami nem volt. Megmondtam, hogy az nincs. Akkor öltözz föl, és velünk jössz, mondták. Anyám már észrevette, hogy valakivel beszélek, és kijött, de már sírt is, amikor meglátta, kik az éjjeli betolakodók. Fölöltöztem, és elbúcsúztam anyámtól, és megindultunk. Az utcán a negyedik fogdameg egy másik lógásra vigyázott, akit előbb fogtak el, és így ketőnket kísérték a községi rendőrszobára. Ott avval, akivel együtt kísérték, összebilincseltek bokán fölül. Nehogy elszökhessünk. Egy ágyon feküdtünk, és ha egyikünknek menni kellett, ment vele a másik is. Ha az ágyon fordulni kellett, azt is együtt végeztük. Ha egyik hason akart feküdni vagy hanyatt, a másiknak is úgy kellett tenni. Úgy éreztük magunkat, mint kutya a kútban.

Három nap alatt tizenkettőre szaporodott a létszámunk. Akkor a bilincseket párosával a kezünkre rakták, és egy hosszú vékonyabb láncot a bilincsek fölött végighúztak köztünk, az első párhoz hozzákötve, a lánc hátsó végét egy kísérő fogta, egy másik meg fegyverrel mellettünk haladt; mentünk az állomásra, díszmenetben.

Szabadkán a két kísérő átadott bennünket egy őrmesternek, aki nyomban egy fogdába tuszkolt bennünket. Elég nagy szoba volt a fogda. Hetvenhárman voltunk benne, de még tíz befért volna. A szoba alja le volt betonozva. Ami rajtunk volt, az volt az ágyunk is, takaródzónk is; a betonon feküdtünk, egymás mellett. Az egész társaságot a tábori csendőrség fogdosta össze, mint engemet. Aki még igazán nem volt békepárti, az ebben a társaságban azzá lett. Válogatott cigánygyerek volt nagyobb része. Őszinte békepártiak. A hatalom tehetetlensége a lógással szemben kézzelfogható volt. A kezdeti időben néhány lógóst kivégeztek,

de ekkor már olyan nagyméretű volt a lógás, hogy ennyi embert nem lehetett kivégezni. Ezzel pedig megsemmisült a nép előtt a királynak az isten akaratától eredő hatalma. A nép akarata került az isteni akarat fölé. Két nap múlva kihallgatásra mentünk valamennyien egy Kis nevű ezredes elé, egyenként. Mindenkitől megkérdezte, miért szökött el a hazafiúi kötelesség elől. Én azt mondtam, azért szöktem el, mert a fronton megfáztak a lábaim, annyira, hogy menni sem bírtam, és mégse engedtek el kórházba, legalább néhány hétre. Azért meggyűlöltem a háborút! Ez nem indok a megszökésre! Mars! Harminc nap fogda!, ordított rám. Mindenki mondott valamit, amit jegyzőkönyvbe vettek, és mindenkire ráordított. De nem éreztünk semmi lelkiismeret-furdalást, és az ajtón kívül csaknem mindenki számfűlet mutogatott visszafelé.

A raport után kaptunk puskát, zárdugattyú nélkül, derékszíjat két patrontáskával és egy bajonetthüvelyt. Ha már békepártiak vagyunk, nehogy lövöldözzünk vagy szurkáljunk. Azután fegyveres öreg katonák kíséretében rendszeren gyakorlatozni jártunk, egy tiszt vezetésével. Az altisztek nem voltak közülünk valók. Amikor berukkoltunk, a puskát kint hagytuk, és ránk zárták az ajtót. Az ajtón vágott nyíláson adták be a menázsit. Kidugtuk a csajkát, és a szakács beletette, amit főzött. A koszt itthon is nagyon magló disznónak való volt, csak itt közelebb volt a konyha, és melegebb állapotban ért hozzánk. Máskülönben fene bajunk se volt. Nem volt zaklatás, mint a nem szökevényeknél. Csak nem mehettünk ki. Azt meg pótolta a napi kirukkolás.

Egy vasárnap este két ember kanállal és bicskával kibontotta az utca felől a fal alját. Akkora lyukat véstek rajta, hogy kifért az ember rajta. Mi többiek szüntelenül daloltunk. Nem messze volt a kapuőr, és észrevette, de kilenc embernek sikerült elszöknie. Kár, hogy észrevette az őt, fél óra alatt senki sem maradt volna ott. Még azon az éjszakán átköltöztettek bennünket másik szobába.

Sokan mesterségesen megbetegítették magukat, hogy elkerüljék a frontra menést. Nagyon el volt terjedve a több napos koplalás után való bezabálás. Ezzel magas lázt lehetett kapni. Apámnak egyik unokatestvére az egész háború alatt ezzel a módszerrel ki-be járt a kórházba; egy napig se volt a fronton. Az egészségre ez nem volt veszélyes, csak arra kellett vigyázni, nehogy valami nehéz zsírossággal lakjon be a koma, mert attól könnyen megüdvözülhetett volna. Egy komiszkenyér elfogyasztása egyszerre fölemelte a

lázt annyira, amennyi elég volt a kórházba jutáshoz. A Jóska bátyám úgy begyakorolta magát, hogy mindig sikerült neki. Soha nem tudták megállapítani az orvosok a betegségét. A kórházban is folytatta ezt. Ha szabadságra akart menni, akkor szünetet tartott. Olyankor azt hitték az orvosok, talán javulásban van, és két-három hétre hazaengedték, hogy majd azután kiküldik a csapatához. Mikor lejárt a szabadsága, akkorra kikészítette magát, és alig ért vissza, ismét magas lázzal ment orvosi vizitre. Így húzta az időt éveken át, és a frontra nem jutott ki. Volt olyan is, aki a szemét rontotta.

Elhatároztam, hogy megpróbálok, hátha bejutok én is a kórházba. Anyámnak nem írtam meg, hol vagyok. Ha megtudja, jön hozzám, és nem akartam, hogy megzavarjon a tervemben. De a Bábi Jóska megírta haza, kik vagyunk topolyiaiak vele, és így anyám mégis megtudta.

Szombat volt, amikor az őr beszólt az ajtólyukon, a nevemet szólítva. Itt van az anyja, jöjjön ki! Akinek hozzátartozója érkezett, azt öt percre kiengedték. Akkor már négy nap óta nem ettem. Úgy terveztem, hogy hétfőn korán hajnalban megeszem az addig fölszaporított kenyeret, és úgy jelentkezek maródivizitre. Szegény anyám úgy elkámpicsorodott, amikor kiléptem és meglátott: Nem írtál, nem tudtam rólad semmit, hová vittek, mi lett veled. Úgy tudtam meg a Bábi Jóska testvérétől.

Nem magyarázkodhattam. Az idő is rövid volt, meg az őr sem állt messze tőlünk. Hozott egy kétkilós cipőt, jó kilónyi szalonnát, huszonkét darab, olyan öt-hat dekás zsíros gyúrt pogácsát, azt nagyon szerettem, meg két kiló almát. Nem akartam elfogadni semmit. Akkor meg azért kesergett, hogy mi van velem. Valahogy megsúgtam neki, koplalok, hogy kórházba mehessek. Erre megnyugodott. A szalonnát meg a cipőt visszaküldtem.

A koplalás elején, az első két napon szikrázott a szemem az éhségtől. Akkor tudtam meg, mekkora akarat erő kell, hogy le bírja győzni az ember saját magát. Mindenki eszik körülötte, éhes, volna mit, ha nem is valami finomságok, és nem lehet, mert valamit el akar érnei. Azért, hogy élve maradjon egy eszeveszett öldöklésben, aminek még nem akar vége lenni.

Amint mondtam, a zsíros gyúrt pogácsa volt a legkedveltebb süteményem. Adtam kettőt-kettőt a mellettem fekvőknek, maradt tizennyolc darab. Szombat este nem bírtam tovább, hogy meg ne kóstoljam, érezve a jó pogácsaszagot. Csak egyet eszek meg, és

kopralok hétfő hajnalig. Amikor megettem egyet, mintha megrészedtem volna tőle, olyan jólesett, és kezdtem ismét éhes lenni. Csak még egyet, de nem többet. Amikor a másodikat is megettem, az akaraterőm teljesen csődöt mondott. Ettem tovább egymás után, mert olyan éhes lettem, mint az első két nap voltam, és nem bírtam megállni, amíg meg nem ettem tizenöt darabot. Egy idő múlva még kettőt, egyet pedig odaadtam a szomszédomnak. Azután elkezdtem az almákat. Abból is volt talán harminc darab, és a felét annak is berágtam. Tíz óra volt már, amikorra végeztem az állati zabálással. Úgy éjfél előtt elkezdtem a vizes vödörhöz járni. Nem győztem inni a vizet. Utóbb már az inget, gatyát is levetettem, úgy hemperegtem a betonon. Félig-meddig öntudatlan állapotban voltam. Végül mégiscsak hánytam. Ha ez nem történt volna meg, lehet, hogy nekem is elénekelhették volna a cérkom dederumot, amilyen cudarul éreztem magam. Reggelre fene bajom se volt, de a tervem el lett rontva. A koplalást újra kellett volna kezdeni, de nem volt hozzá kedvem.

Amikor lejárt a harmincnapi fogda, huszonötös csoportokban Grazba szállítottak bennünket. Ott szerveztek egy lógosokból álló ezredet, a 123. gyalogezredet.

A kaposvári 44. gyalogezredtől jöttek értünk a kísérők. Október 26-án értem én is Grazba. Ott már hozzájutottunk újságokhoz. Akkor már a Károlyi Mihály volt a magyar állam miniszterelnöke. Zűrzavar az egész országban. De a hadsereget még mindig a királyi hatalom szellemében irányították. Október végén levittek bennünket Boszniába, a Srebrenica nevű, Drina menti faluban állapodtunk meg. Négy napot ottlét után kaptuk a hírt, hogy vége a háborúnak, mehetünk haza.

November elsején indultunk visszafelé, és tizennégy napi gyaloglás után értünk Vinkovcira. Ott leraktuk a fegyvert, és vonatot kaptunk a horvátoktól, Pécs felé. November 15-én reggel négy órára értem haza, Szabadkáról gyalog. Apám két nappal előbb. Nagy volt anyám öröme. Mégiscsak életben maradtunk.

(Folytatjuk)